

Леонід Рудницький

ЮВІЛЕЙ 140-ЛІТТЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА

Який світ божественної краси криється в науці, наскільки багатшою ми її знову і знову відкриваємо. Як багато розумного, великого і шляхетного жило у ній, а ми, сучасники, думаємо, що ми єдині, які є розумні.

(Йоганн-Вольфганг фон Гете)

Ці слова Гете безперечно стосуються й історії Наукового товариства ім. Шевченка, адже, простежуючи його 140-літнє існування, а особливо діяльність з часів відродження у вільній Україні, ми відкриваємо прекрасну панораму здобутків та досягнень останніх двох десятиліть: божественна краса, духовне багатство, інтелектуальна велич, які закарбовані на сторінках численних наукових видань НТШ.

У своїй брошурі під назвою *Незнищимо Товариство. До 110-річчя Наукового Товариства ім. Шевченка* (Нью-Йорк, 1983) тодішній голова американського НТШ Ярослав Падох (1908–1998) звертає особливу увагу на соборність цієї першої, хоч неофіційної академії наук України, творцями якої були діячі української науки і культури зі Східної України, котрі, після проголошення горезвісного Валуївського циркуляру (1863), мали змогу розвинути свою працю у Львові. Цей великий НТШівець підкреслює роль Михайла Грушевського, приїзд якого до Львова навесні 1894 року започаткував те, що сьогодні називаємо „золотою добою” НТШ. Не вдаватимемось в історію цього нез-

нищеного Товариства, яке пережило три окупації на рідних землях, включно з ліквідацією радянським режимом 1940 року. Натомість зосередимося у цьому короткому слові на сучасному стані цієї найстаршої української академії наук та висловимо кілька думок про її майбутнє, як і певні застереження щодо її обсягів та розвитку.

Сьогодні під егідою Світової ради НТШ Товариство, порівняно з раннім періодом своєї історії, має справді глобальний характер. Воно діє в таких країнах світу, як Україна, Австралія, Франція, Словаччина, Польща, Швейцарія, Канада, США. Світова рада НТШ, яка до 1994 року мала назву «Головна Рада Наукових Товариств ім. Шевченка», була сформована у 1955 році з ініціативи Володимира Кубійовича (1900–1985) як координаційний орган крайових товариств, що поставали після Другої світової війни у різних країнах світу. Тут слід згадати її президентів: Роман Смаль-Стоцький (1955–1969), Євген Вертипорох (1969–1973), Матвій Стахів (1973–1974), Осип Андрушків (1974–1977), Володимир Мацьків (1977–1982), Ярослав Падох (1982–1992), Леонід Рудницький (1992–2013). Та мабуть, ще важливішу роль у проводі Світової ради, ніж президент, функція якого головно церемоніальна, виконує Генеральний секретар. З уваги на це, варто подати також їхні імена: Володимир Кубійович (1955–1963), Євген Вертипорох (1963–1969), Василь Стецюк (1969–1975), Петро Стерчо (1975–1978), Василь Ленцик (1978–1992), Олег Романів (1992–2005), Анатолій Карась (2005–донині). Від часу відновлення НТШ в Україні президентами Світової ради обирають звичайно дійсних членів Товариства з діаспори, а генерального секретаря – з України. Досі ця система себе оправдовувала, але і над нею та можливими змінами її структури нам слід періодично застановлюватися. Правдива, незалежна від політичних чинників наука, яку сьогодні плекає НТШ, – це не тільки пошук правди-істини чи пізнавальний процес тайн

природи, а й генеруюча сила, яка забезпечує духовну суверенність держави і її непорушність.

Розглядаючи досягнення НТШ в Україні, на думку спадають слова Патріарха Йосифа Сліпого, який проводив аналогію між незнищеністю Церкви та Наукового товариства ім. Шевченка, які були і є об'єднувальними, всенародними чинниками в нашій історії. У своєму слові з нагоди іменування його Почесним членом Товариства 27 червня 1965 року Й. Сліпий мовив:

„Життя кожного народу, то вислідна безчисленних дрібних сил духа і його багатства, і щойно наука – вицвіт і мозок народу – надає їм суцільний вид і питоме обличчя. Наша думка змучена віковими неповодженнями, відпочиває, коли може спинитися на будуючих і творчих моментах і чинниках своїх змагань.

Коли кинути вже тільки побіжним оком на діяльність Наукового Товариства ім. Шевченка, то бачимо, що воно було впродовж свого вікового діяння тою творчою, благородною, об'єднуючою усю Україну, духовною силою, якою увесь народ давав вислів і доказ свого творчого генія. Воно об'єднувало всіх, без огляду на віроісповідання, політичні погляди, світоглядіві приналежності й угруповання, і вносило також тим великий і цінний вклад у вселюдську скарбницю знання”¹.

Таким і сьогодні є матірне Товариство в Україні. Ми, сучасники його діяльності, не можемо вповні і належно оцінити багатогранність його наукових здобутків. На мою думку, хоч нині НТШ не має таких маркантних постатей світового реноме як «три кити», про які пише Я. Падох у згаданій брошурі: Михайло Грушевський, Іван Франко і Володимир Гнатюк, однакпотужний науковий доробок Товариства з часу незалежної України, який передати тут неможливо, свідчить про його другий „золотий вік”. Певен,

¹ *Твори Патріарха і Кардинала Йосифа*, Рим 1981, т. XII, с. 190.

що колись належну оцінку цьому явищу дасть фаховий історик.

Сьогодні, в добу глобалізації та блискавичної комунікації, відкрилися нові перспективи розвитку НТШ у цілому світі. Розсіяння українського люду сприяє поширенню української культури та науки в різних країнах і таким чином, поширенню правди про Україну. Воно, хоч і породжене складними соціальними умовами і війною, безумовно, є винятковим явищем, проте не без своїх негативів: відстань робить своє, крім спроб утримувати зв'язок з рідним коренем та співпраці між крайовими товариствами під егідою Світової ради. Однією з істотних прикмет еміграції є те, що з плином часу кожна громада, угруповання, організація тощо набуває автономних (можна сказати, як це колись висловився Патріарх Йосиф Сліпий про деяких владик УГКЦ у діаспорі), «сам-собі-панських» рис і мимоволі відчужується від родинної колиски. Це становить небезпеку: у випадку НТШ, крайові товариства можуть втратити свій первісний, український характер і стати, наприклад, суто американською чи канадською установою, що призведе до цілковитого відсепарування від матірнього Товариства в Україні. Це своєю чергою спричинить байдужість до його матеріальних і духовних потреб та труднощів, а цього ми не маємо права допустити. Саме Світова Рада і має відіграти роль тієї об'єднувальної, консолідуючої сили, яка могла б спинити асиміляційний процес крайових товариств і скріпити зв'язок між ними та Україною. Координуючи працю крайових товариств, Світова Рада може запобігти дублюванню діяльності між товариствами і дбати про те, щоб діяльність НТШ у світовому масштабі велася логічно і послідовно. Це, на мою думку, означає, що кожне товариство повинно займатися тим, що до його сфери і обставин найбільш підходить. Тут слід додати, що дуже важливим чинником у поширенні української культури у світі є переклади кращих сучасних творів української літератури,

публіцистики та есеїстики іноземними мовами (особливо англійською й німецькою) і саме тут крайові товариства мають відіграти провідну роль. Як приклад такої корисної діяльності наводимо тут журнал „Ukrainian Literature. A Journal of Translations”, який видає НТШ Америки від 2004 р. Однак остаточно все залежить від людей, які керують Товариствами в різних країнах, включно з Україною, і які завжди мають ставити інтереси єдності і цілості НТШ понад особисті амбіції та аспірації, а навіть, у деяких межових випадках, понад добро тої чи іншої крайової організації.

Сьогодні, відзначаючи 140-літній ювілей Товариства, а наступного року – 200-ліття його патрона, НТШ розпочинає новий етап своєї діяльності, який вимагає модернізації засобів праці та активнішого залучення молоді – того «технічного покоління», яке вміє використовувати електронні засоби для популяризації НТШ в Інтернеті та соціальних мережах, таких як Facebook та Twitter, без чого жодна організація не може ефективно існувати в сучасному світі. НТШ в Україні та інших країнах мусить рекламувати себе у віртуальному просторі, щоб інформувати світ про свої здобутки, адже без підтримки широкої громадськості важко було б уявити діяльність Товариства. Саме жертвність звичайних людей, завдяки яким НТШ зуміло відродитися в діаспорі, а особливо в США, стала тією матеріальною базою, яка втримувала духовну спадщину української культури і науки у вільному світі. Щедрість та великодушність тих, кого часто несправедливо називають «простими людьми», допомагала Товариству, згідно з заповітом його патрона, стояти на сторожі слова «у врем'я люте», у нелегких часах утисків на рідній землі та асиміляції «у розсіянні сущих». Той дух жертвності, самопосвяти і любові до науки, завдяки якому українська діаспора Північної Америки стала потужною економічною силою, слід прищепити на рідну землю. Рівночасно треба творити атмосферу, яка сприяла

б консолідації праці установ, що різноманітними способами плекають українську культуру. В цьому контексті, на мою думку, треба розвивати особливе відношення Науки до Церкви. Гете колись ствердив, що у творенні «культури науки головними чинниками були Біблія, Арістотель і Платон і до тих трьох фундаментів людство не пересте повертатися»². Цікаво, що у тому своєму аподиктичному твердженні, у якому без сумніву криється глибока істина, німецький геній ставить Біблію на перше місце. У повоєнних часах українські Церкви на північноамериканському континенті – Православна й Греко-католицька – через своїх владик і священослужителів, брали дуже активну участь у діяльності різних наукових інституцій, а особливо НТШ, що йшло на користь і Церкви й Науки. Між визначними мужами Церкви України було традиційно чимало меценатів науки, між ними почесні члени НТШ Митрополит Андрій Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий. Дух часу нашого секуляризованого століття породив неприродну прірву між цими двома царинами людського духа, яка творить розбрат і відчуження і яку нам слід подолати.

Гідно і влучно висловився про ювілей 140-ліття НТШ голова Товариства в Україні Олег Купчинський, який, зокрема зазначив, що ювілей «перетворюється на велике свято. Для декого – це дні спогадів про минуле і підсумки наукових буднів, для інших – очікування «з надією на розширення і подальше поглиблення задуманих ідеалів» Товариства, для інших, зокрема молоді, – свято прилучення до добрих і давніх традицій, а водночас перші кроки наукових спроб у сьогоденні, а всіх разом – свято єднання науковців різних професій і зацікавлень України та інших країн і підбиття підсумків із константою нових завдань

² Переклад цитати з листа Гете до Фрідріха Вільгельма Рімера від 05.04.1808 [в:] *Lexikon der Goethe Zitate. Herausgegeben von Richard Dobel*, Weltbild Verlag, Augsburg 1991, s. 1067.

у нових історичних умовах»³. Хай це свято-ювілей стане справді вагомим чинником для становлення «своєї мудрості», про яку у своїй шляхетній простоті та тихій величі писав Тарас Шевченко.

Vivat, crescat et floreat Societas Scientiarum Nominis Shevchenko! Ad multos annos!

³ О. Купчинський, 140 Науковому товариству ім. Шевченка [в:] Вісник НТШ, Львів 2013, № 49.